

De toekomst van spel

Op woensdag 30 oktober 2019 nam Bert van Oers afscheid als bijzonder hoogleraar cultuurhistorische onderwijspedagogiek met een lezing over de bonte ontwikkeling van de onderwijspedagogiek in Nederland. Kort voor zijn afscheid sprak ik uitgebreid met Van Oers over zijn werk, leven en gedachten over de toekomst van het onderwijs aan het jonge kind.

Dit artikel is een gedeeltelijke weergave van dat interview. Ik vroeg Bert te reflecteren op de ontwikkelingen in het onderwijs van de afgelopen decennia: zien we sporen van vooruitgang? En wat is er volgens hem nodig om in de toekomst goed onderwijs aan het jonge kind te blijven geven?

Wie is Bert van Oers?

Bert van Oers is één van de grondleggers van het onderwijsconcept

Ontwikkelingsgericht Onderwijs. Hij volgde een studie psychologie aan de

Universiteit Utrecht en studeerde in 1977 onder Carel van Parreren af. Vanaf 1977

was hij verbonden aan de Vrije Universiteit Amsterdam, waar hij in 1987 zijn

proefschrift 'Activiteit en begrip' verdedigde onder begeleiding van Jacques Carpay.

In 2004 werd hij namens de Academie voor Ontwikkelingsgericht Onderwijs

benoemd tot bijzonder hoogleraar cultuurhistorische onderwijspedagogiek. Van Oers

schreef vele artikelen en boeken over onder meer spel, abstract denken, Vygotskij's

cultuurhistorische theorie, Ontwikkelingsgericht Onderwijs en gesprekken en

communicatie. Daarnaast was hij vele jaren actief als redactielid van De wereld van

Het Jonge Kind (HJK). Op 30 oktober 2019 gaf hij zijn afscheidsrede getiteld 'Sporen

van vooruitgang. Reflectie op de bonte ontwikkeling van de Onderwijspedagogiek in

Nederland'.

Bert van Oers

Van prutser tot onderwijspedagoog

Van Oers is naar eigen zeggen zijn hele leven een prutser geweest, in de meest positieve zin van het woord. 'Wij hadden een schuurtje achterin de tuin. Ik was daar heel veel aan het knutselen en allerlei dingen in elkaar aan het zetten.' Een technische vervolgopleiding lijkt daarom ook een logische volgende stap. Dat Van Oers zich uiteindelijk is gaan bezighouden met het onderwijs, is volgens hem te danken aan de toevallige inmenging van vier personen in zijn leven. Allereerst het hoofd van de lagere school: 'Hij zei tegen mijn ouders: "Die jongen moet naar het gymnasium".' En zo geschiedde. Een tweede belangrijke persoon was de godsdienstleraar op dat gymnasium 'die ook niet meer wist wat hij met zijn vak aan

moest en van lieverlee maar filosofie ging geven'. 'Hij hamerde altijd op de vier grondvragen van Kant.' De grondvraag die bij Van Oers een interesse in de psychologie aanwakkerde, was de vraag 'wat is de mens?' Door deze godsdienstleraar koos Van Oers uiteindelijk voor een studie psychologie aan de Universiteit Utrecht. De derde en vierde persoon die belangrijk waren in de loopbaan van Van Oers waren respectievelijk hoogleraar Carel van Parreren, die Van Oers stuurde in de richting van de leerpsychologie en hem in aanraking bracht met het werk van de Sovjetpsychologen, en Jacques Carpay, die Van Oers begeleidde bij zijn promotieonderzoek aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Langzaam maar zeker werd het knutselen in het schuurtje met concrete materialen vervangen door het knutselen met wetenschappelijke concepten. In zijn werk als onderwijspedagoog is Van Oers dat altijd blijven doen: wetenschappelijke concepten, inzichten vanuit de klas en bevindingen uit onderzoek combineren tot een cultuurhistorische onderwijspedagogiek van en voor de onderwijspraktijk. Die theorie wordt gedurende de wetenschappelijke loopbaan van Van Oers het fundament waarop het concept Ontwikkelingsgericht Onderwijs is gebouwd (Van der Veen & Van Oers, 2019). Dat onderwijsconcept wordt inmiddels al enkele decennia succesvol ingevoerd op de kinderopvang en vele basisscholen (zie onder andere Janssen-Vos & Van der Meer, 2017).

Een spelgeoriënteerd curriculum

In het werk van Van Oers is spel één van de centrale thema's. Van Oers spreekt ook wel van een spelgeoriënteerd curriculum, waarbij 'spel het format is waarin je alle activiteiten van kinderen kunt gieten'. 'Nu zie ik nog in teveel scholen dat spel als een moment gezien wordt waarin kinderen verward mogen zijn náást het leren. Dat is een heel diepgeworteld idee.' Spelen en leren worden heel vaak nog als twee gescheiden activiteiten gezien, en dat terwijl er zoveel mogelijk is in spel (zie bijvoorbeeld Dobber & Van Oers, 2018). 'Maar,' zegt Van Oers, 'dat vraagt wel wat van zittende leerkrachten en de opleiding van nieuwe leerkrachten.' Wat is er volgens hem nodig om spel in het onderwijs de plek te geven die het verdient? 'Geef spel in de eerste plaats een meer geïntegreerde plaats op de pabo's. Daarnaast is het belangrijk om voorbeelden te maken. Daaraan kun je zien wat de bedoeling is. Je kunt het de leerkracht uitleggen, maar dan gaat het niet leven.' Voor het inzetten van

spel als context voor leren, hebben leerkrachten goede voorbeelden nodig waarin duidelijk wordt hoe je als leerkracht mee kunt doen in spel, welke vragen je kunt stellen en hoe je binnen spelactiviteiten momenten van instructie kunt inbouwen. Volgens Van Oers moeten we met die voorbeelden naar de scholen toe, laten zien hoe het kan, meedoen in de klassen van leerkrachten. Dan pas gaat een spelgeoriënteerd curriculum voor leerkrachten leven.

Lok als leerkracht het moment uit dat kinderen vragen gaan stellen

Instructie in spel?

Van Oers volgt de discussies over het onderwijs nauwgezet. Zo ook de discussies over de rol van kennis in het onderwijs en het geven van expliciete instructie aan kleuters. Hoe denkt hij daarover vanuit zijn ideeën over spel als context voor betekenisvol leren? 'Laat ik vooropstellen: er is veel mogelijk met jonge kinderen.' Juist in spel. Spel kunnen we daarbij zien als een sociale activiteit, waarin kinderen in interactie van anderen – de leerkracht, externen, medeleerlingen – hoort hoe het kan, hoe het hoort, wat er mag, wat er mogelijk is. Natuurlijk is daarin ook ruimte voor instructie, zolang dit beantwoordt aan een leerbehoefte bij leerlingen. 'Een van de belangrijke lessen die ik van Van Parreren geleerd heb, is dat je nooit een vraag moet beantwoorden die de leerlingen zelf niet gesteld hebben, maar het moment dat ze die vraag gaan stellen kun je wel uitlokken. Daar kun je als leerkracht heel veel aan doen.' Het is daarbij belangrijk dat leerkrachten het spel van kinderen goed observeren, en vanuit die observaties mee gaan doen, in gesprek gaan met leerlingen. Door goed te kijken, door mee te doen, kun je ook bij jonge kinderen binnen betekenisvolle spelactiviteiten de behoefte aan expliciete instructie uitlokken. In Ontwikkelingsgericht Onderwijs zijn daar tal van voorbeelden van te vinden. Daarbij geldt dat kennis onmisbaar is voor de deelname van kinderen aan gespeelde sociaal-culturele praktijken. Het vergroot de handelingsmogelijkheden. 'Kennis verrijkt', aldus Van Oers.

Blik op de toekomst

Natuurlijk hoopt Van Oers dat zijn ideeën over onderwijs, en in het bijzonder zijn theorie over spel als een context voor betekenisvol leren, behulpzaam zijn voor de vernieuwing en verbetering van het onderwijs aan het jonge kind. Gelukkig zien we sporen van zijn werk terug in de onderwijspraktijk: veel leerkrachten, nascholers, onderwijsontwikkelaars en onderzoekers zijn geïnspireerd geraakt door zijn ideeën. Dagelijks proberen zij de inzichten van Van Oers in te zetten en verder uit te bouwen in hun onderwijspraktijk. Dat resulteert in betekenisvol onderwijs, waarin kinderen binnen spelactiviteiten samen met andere kinderen en met hulp van de leerkracht nieuwe dingen leren en zich verder ontwikkelen. Wanneer ik Van Oers het hypothetische voorstel doe om over vijftig jaar een kijkje te mogen nemen in het onderwijs en hem vraag wat hij dan hoopt aan te treffen, krijg ik een verrassend

antwoord: hij hoopt vooral dat kinderen en volwassenen een beetje gelukkiger zijn en dat onderwijs daar een bescheiden bijdrage aan kan leveren. 'Maar,' zegt van Oers, 'ik maak me op dat punt geen illusies.' Het onderwijs beter maken, zorgen dat onderwijs bijdraagt aan de emancipatie van mensen, aan gelukkige mensen die een bijdragen willen en kunnen leveren aan de samenleving, is geen gemakkelijke opgave. Van Oers haalt in dit verband de wetenschapsfilosoof Karl Popper aan: 'Het gaat om piecemeal engineering, beetje voor beetje de dingen beter maken.'

Spel is het format waarin je alle activiteiten van kinderen kunt gieten

Symbolische graf

Op 30 oktober 2019 nam Van Oers weliswaar afscheid van de universiteit, maar de ideeën die hij in de afgelopen decennia heeft ontwikkeld en de vragen die hij heeft opgeworpen, hebben zich stevig verankerd in de onderwijspraktijk en zullen ook de komende decennia nog genoeg stof geven tot verdere overdenking en ontwikkeling. Van Oers wil daar wel een belangrijke noot aan toevoegen: 'Ik heb ook wel als een soort levensmotto dat ik niet over mijn eigen, in dit geval gelukkig nog symbolische, graf moet heen blijven regeren.' Van Oers sluit dan ook af met de wijze woorden: 'Als het iets waard is wat ik heb gedaan, dan moet het ook zonder mij kunnen.' Laten wij die woorden ter harte nemen en ook de komende decennia werk blijven maken van

goed onderwijs aan het jonge kind, waarbij de praktijk en theorie – zoals Van Oers dat jaren heeft gedaan – als gelijkwaardige partners samen optrekken. Volgens Van Oers zal vakblad HJK daar met een diversiteit aan artikelen, zowel vanuit de praktijk als ook vanuit de wetenschap, een belangrijke bijdrage aan blijven leveren.

Literatuurlijst

- Dobber, M., & van Oers, B. (Red.)(2018). Spelen en leren op school. Assen: Van Gorcum.
- Janssen-Vos, F., & van der Meer, L. (2017). Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw. Assen: Van Gorcum.
- Van Oers, B. (1987). Activiteit en begrip. Proeve van een handelingspsychologische didactiek. Amsterdam: VU Uitgeverij.
- Van der Veen, C., & van Oers, B. (2019). De Cultuurhistorische Onderwijspedagogiek als narratief: een reflectie op 50 jaar theorie-gestuurde praktijkvernieuwing in het onderwijs. *Pedagogiek*, 39(3), 291-309.